

Lenka Horková: Používání rozprávok a folklórnych zvykov rodičmi. Diplomová práca. – posudek oponenta

Autorka sama píše, že text dělí na *teoretickou a praktickou část* (s. 9). V té **teoretické** uvádí kompilace, parafráze a citace z odborné literatury (její seznam čítá 42 titulů a *konzultace* s vedoucím; milá pozornost; seznam použité literatury viz s. 111-114). Na první pohled pak jakoby se věnovala sedmi relativně samostatným náhodně vybraným aspektům zkoumání pohádek. Nakonec, po přečtení celého textu, se však každé z vyčleněných témat ukáže jako více méně integrovaná (v náznaku či elaborovaně) součást autorčiny vlastní teorie zkoumaného jevu: používání pohádkových nadpřirozených bytostí v rodinné výchově dětí. (Ta určitá zmíněná synkretičnost pak, soudím, vyplývá z toho, že kompozičně autorka nekontrolovaně kombinuje badatelský postup verifikační a heuristický, resp. ten vycházející z odborné literatury a ten vycházející z empirické zkušenosti.) A čemu že se věnuje konkrétně?

- (1) Původu pohádek: jde o degeneraci mýtů; přípravu na rituál či reakci na jeho likvidaci; socializaci snu či halucinace jednotlivců (s. 15-18).
- (2) Charakteristiky pohádky jako slovesného žánru: povaha situovanosti příběhu; syžetu; postav; pointy (s. 19-27).
- (3) Fenomén pohádky jako "lidového" kulturního artefaktu, který si našel své sběratele: Perrault; Grimmové; Dobšinský (s. 28-29).
- (4) Fenomén pohádkové klasiky a variability jednotlivých pohádek: Červená Karkulka; Popelka; Perníková chaloupka; Šípková Růženka; Sněhurka a sedm trpaslíků (s. 30-38).
- (5) Symbolický význam pohádek a varianty jeho interpretace: via zmíněných 5 klasických (s. 39-49).
- (6) Potřeby dítěte, jimž by mohly pohádky odpovídat (s. 50-56).
- (7) Využívání pohádkových nadpřirozených bytostí (Čarodějnice, Čerta, Mikuláše, Ježíška) v rodinné výchově.

S určitou mírou synkretismu se lze tedy setkat nejen v integraci jednotlivých výše zmíněných témat do celku teorie zkoumaného jevu. (Např. na co v empirii "používání pohádkových nadpřirozených bytostí v rodinné výchově dětí" vlastně reaguje autorka těmi dvěma stránkami informací o Perraultovi, Grimmech a Dobšinském; a jak tím teorii daného jevu propracovává?) S určitou mírou synkretismu se lze setkat i v rámci jednotlivých kapitol. (Např. jak je to s těmi zmíněnými dílčími *potřebami* dítěte: dostat lekcí o výhodách morálního chování; užít si svůj egocentrismus, artificialismus a morální realismus; užít si projekce vnitřních konfliktů dobré a špatné stránky vlastního nitra; užít si strach (z dobré a špatné stránky vlastního nitra) po svém, opakovaně? Jde o nabídku, ze které si dítě může vybírat, nebo jsou nějak provázané; a jak?)

V **praktické** části autorka prezentuje rozbor a výklad rozhovorů s 9 rodinami. (Tj. s 8 matkami, 5 otci, 7 děvčaty a 1 chlapcem – s. 68. Přepisy rozhovorů jsou v *Příloze* – s. 115-167.) Text zde člení na tři části: část věnovanou zacházení s *pohádkami* (s. 70-89); část věnovanou *strašení a odměňování* pohádkovými nadpřirozenými bytostmi (s. 90-103); a část věnovanou tzv. *zajímavým momentům* (s. 99-103).

V **první části** se dozvídáme, že v oslovených rodinách dětem čtou a nebo z hlavy vyprávějí pohádky; a že děti si o ně říkají; a že nejoblíbenější jsou tzv. klasické (od Dobšinského, Grimmů, Němcové, Hrubína – Červená Karkulka, Popelka, Sněhurka, Kůzlátka atd.). Dozvídáme se, jak často, kdy a jak to probíhá – a že děti jen zřídka při pohádce usnou. Dozvídáme se proklamované důvody rodičů: aby si dítě osvojilo kulturu též prostřednictvím literární tvorby – tj. jazyk a kultivace spjaté se slovesností (slovník, komunikační schopnosti, paměť, fantazii, moudrost, morálku). Dozvídáme se i to, že rodiče na jedné straně většinou vidí význam pohádek v morálním poučení o vítězství dobra nad zlem – někdy i v prezentaci rizika neposlušnosti vůči konkrétním výchovným pravidlům, která varují před zly a pokušeními reálného světa. Že si však na druhé straně jsou schopni taky někdy povšimnout, že v pohádkách je "dobrý" hrdina téměř vždy v ohrožení života; že se v nich děje i kruté násilí; a že "dobrému" hrdinovi, a konkrétně i dětem, velmi často ubližují ti nejbližší – z rodiny. V souhrnu, že dětem pohádkami nabízejí i dosti *děsivou* zkušenost. (Z řeči dětí autorka vytěžila snad jen zajímavý postřeh o tom, že pro ně může být přitažlivé, když se žánr pohádky kombinuje s žánrem děsivosti odlehčující grotesky – a to v audiovizuálních podobách – s. 86-89.)

Ve **druhé části** se dozvíme, že pohádkové nadpřirozené bytosti se v rodinné výchově používají. A dále, že jejich význam je jednak ve *strašení* hrozbou mystické separace od rodiny; a to bytostí, která je zcela necitlivá vůči potřebám dítěte – takže by dítě bez *darů* nedostávalo žádné objektivizované ujištění v tom, že je dobré; naopak týráním či smrtí by bylo přesvědčováno o tom, že je zlé. Jednak, v případě Mikuláše a Ježíška je *skutečným obdarováním (odměňováním)* aktualizovaný jakýsi opak výše uvedeného prožitku – avšak rovněž mystický.

Ve **třetí části** se autorka věnuje pěti *momentům*: amnézii na *běžné* vyprávění pohádek a strašení; dětské zálibě v opakování konkrétní pohádky; tomu, když děti samy vyprávějí pohádky třeba panenkám; paradoxní argumentaci rodičů, když odmítají děti *strašit* pohádkovými bytostmi; tzv. tabu Ježíška. Nejvíce integrované s celkovou teorií zkoumaného jevu jsou snad úvahy týkající se posledního momentu: když autorka sugeruje, že ve ztrátě víry v Ježíška a pohádkové nadpřirozené bytosti může dítě ztrácet víru v to, že do boje dobra a zla vstupují nadpřirozené bytosti jako zástupci dílčího dobra a zla a že tento boj jako celek je kontrolován a souzen imanentní nadpřirozenou spravedlností.

V závěrečné *Diskusi* autorka píše, že z obavy před duplicitou svou práci nezavrší *souhrnem a doplněním* dílčích závěrů (s. 104). Bohužel se tím v celku i řídí. Nehledě na to však doplňuje svou teorii "používání pohádkových nadpřirozených bytostí v rodinné výchově dětí" o dva souhrnné a nesporně relevantní závěry pro svou teorii

(1) V diskusi s E. Krisem tvrdí, že oslovení rodiče nemají k pohádkám ambivalentní vztah – že to děsivé jen vytěšňují a významu pohádek nerozumí. (Což je poněkud v rozporu s postřehy, které formulovala v rozboru a výkladu rozhovorů o pohádkách, které s rodiči vedla – srovnej s. 80-85; nebo výše o *první části části praktické*.)

(2) V diskusi s psychoanalytickou literaturou, především s B. Bettelheimem, tvrdí, že významem pohádek je poselství, které dítě uklidňuje **banalizací** toho **děsivého** v pohádkách: jakkoli je v pohádkách zobrazované zlo nebezpečné, jsou to jen projekce zla aktualizovaného v dítěti v rámci jeho sexuálního vývoje v rodině – a tato zla jsou *normální* (s. 105-106). Podle autorky tedy Bettelheimův dodatek k této interpretaci: že pohádky dítě ujišťují též v tom, že s těmito zly lze bojovat; že v těchto bojích lze zvítězit; že je k těmto bojům vyzývají nebo je v nich alespoň podporují; že je ubezpečují v tom, že oporou jim budou konkrétní zástupci dobra, ale i imanentní spravedlnost – je nevhodné *moralizování*.

(Poněkud v rozporu s tímto závěrem je autorčina citace metaforické charakteristiky významu pohádek z úst jejího školitele: "*Noc má svou pravdu, ale platí den.*" (s. 105) Poněkud v rozporu je zjištění, že děti jen zřídka při pohádce usnou. Poněkud v rozporu s tímto závěrem je autorčina teorie *odměňování* Ježíškem a Mikulášem a problematiky tzv. tabu Ježíška. Pohádky, ty se šťastným koncem, nikoli výstražné příběhy z černé kroniky jako Perraultova Karkulka, jsou nesporně něčím jiným, než **moralizující strašení** Čertem, Čarodějnicí, Strýcem s pytlek atd. Na to, aby pohádky mohly tvrdit, že "platí den", však musí říkat ještě něco více než to, že střídání dne a noci je cyklické, nevyhnutné a normální.

Druhá věc je, že děti samy nutkavým dožadováním se jedné a téže pohádky (se šťastným koncem, natožpak té pointované tragicky), ale i samotného strašení jakoby nezřídka používaly to *děsivé* podobně jako používá oběť válečné neurozy své sny opakující traumatickou událost – tedy jakoby spíše homeopaticky a terapeuticky než k morální výchově. Teorii tohoto aspektu fungování pohádek Bettelheim nepropracovává a zřejmě by ji propracovat šlo; a šlo by pak propracovat též integraci teorie terapeutického a morálně výchovného aspektu fungování pohádek při používání pohádkových nadpřirozených bytostí v rodinné výchově dětí.)

V celku tedy soudím, že autorka odvedla badatelskou práci odpovídající kritériím pro hodnocení prací diplomových. Výše uvedené kritické postřehy a úvahy svědčí spíše o tom, že si zjedнала empirickou zkušenost, odbornou literaturu a vhléd do nich v míře, která umožňuje smysluplnou polemiku s nabízenou teorií zkoumaného jevu. Práci navrhuji klasifikovat *výborně*.